

Vilniaus universiteto Archeologijos katedros jubiliejus

Algimantas Merkevičius, Lijana Remeikaitė

Vilniaus universiteto Archeologijos katedra savo veiklą pradėjo 1940 metų rudenį, kai Etnikos katedra buvo padalyta į atskiras Etnologijos ir Archeologijos katedras. 2010 metais buvo paminėtas Archeologijos katedros 70-ies metų jubiliejus. Šiai progai pažymėti buvo numatyta parengti katedros leidinių ir nuotraukų parodą, išleisti straipsnių rinkinį, organizuoti šeštąją tarptautinę mokslinę konferenciją „Jono Puzino skaitymai“ ir sukurti katedros veiklą apžvelgiantį filmą. Jubiliejui taip pat buvo numatyta skirti periodinio katedros leidinio „*Archaeologia Lituana*“ 11 tomą. Organizuojamus renginius ir leidinius parėmė Vilniaus universitetas, Kultūros rėmimo fondas ir Lietuvos mokslo tarybos Mokslo fondas.

Prieš konferenciją Vilniaus universiteto Istorijos fakultete buvo atidaryta paroda, kurioje eksponuotos Archeologijos katedros darbuotojų išleistos knygos ir šios institucijos veiklą pristatančios nuotraukos, tarp kurių buvo ir pirmojo katedros vedėjo prof. dr. Jono Puzino ir jo mokinių nuotraukų.

Spalio mėnesį išleistas „*Archaeologia Lituana*“ 11 tomas, skirtas katedros jubiliejui pažymėti. Šiame leidinyje, be įvairių straipsnių, apžvalgų ir recenzijų, buvo išspausdinti trys darbai, skirti apžvelgti Archeologijos katedros raidą. Remiantis tam tikrais katedros raidos lūžiais, jos istorija padalyta į tris pagrindinius laikotarpius. Šiuose straipsniuose aptartos Archeologijos katedros įkūrimo aplinkybės, reorganizavimas, prijungimas prie kitų katedrų, atkūrimas ir tolesnė veikla. Pirmas straipsnis skirtas laikotarpiui nuo šios institucijos įkūrimo Vilniaus universitete (1940 m.) iki 1966 metų, kai ji buvo įjungta į naujai sukurta Lietuvos TSR istorijos katedrą (Michelbertas, 2010, p. 7–14). Antrajame straipsnyje aptariama katedros raida nuo 1966-ųjų metų iki atkūrimo (1990 m.) (Luchtanas, 2010, p. 15–19). Archeologijos katedros atkūrimo aplinkybės ir tolesnė jos veikla apžvelgia-

ma trečiajame straipsnyje (Merkevičius, Remeikaitė, 2010, p. 20–32).

Archeologijos katedros veikla taip pat pristatyta jubiliejui skirtame straipsnių rinkinyje „Vilniaus universiteto Archeologijos katedra. 1940–2010“ (sud. Merkevičius, Remeikaitė, 2010). Jame, be trijų katedros raidą nagrinėjančių straipsnių, buvo publikuoti darbai apie vieną pirmųjų tarptautinių ekspedicijų (Merkevičius, 2010, p. 59–64), bendradarbiavimą su Kretingos muziejumi (Kanarskas, 2010, p. 65–77) ir Lietuvos istorijos institutu (Šimėnas, 2010, p. 78–89), taip pat žymios Lietuvos archeologės habil. dr. Rimutės Jablonskytės-Rimantienės prisiminimai (Jablonskytė-Rimantienė, 2010, p. 90–98).

Pagrindinis mokslinis renginys, skirtas jubiliejui pažymėti, buvo šeštoji tarptautinė mokslinė konferencija „Jono Puzino skaitymai“, kurios tema – „Archeologija Baltijos jūros regione. Pasiekimai ir perspektyvos“ („*Archaeology of the Baltic Sea region. Advances and perspectives*“). Joje dalyvavo 37 pranešėjai iš 8 šalių: Estijos, Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Suomijos, Švedijos, Vokietijos ir Lietuvos. Konferencija vyko spalio 21–23 dienomis. Pirmąsias dvi dienas buvo skaityti pranešimai, o trečią – organizuota ekskursija po Lietuvos archeologinius objektus.

Spalio 21 dieną, 10 valandą konferenciją pradėjo Vilniaus universiteto Archeologijos katedros vedėjas doc. dr. Algimantas Merkevičius – pasveikino dalyvius ir suteikė žodį prorektoriumi doc. dr. Juozui Galginaičiui. Prorektorius pasakė sveikinimo kalbą ir atidarė šį mokslinį renginį. Pirmąją konferencijos dieną buvo perskaityta 16 pranešimų. Pirmasis jų, doc. dr. Algimanto Merkevičiaus, doc. dr. Aleksiejaus Luchtano ir prof. habil. dr. Mykolo Michelberto pranešimas („*70 years of the Department of Archaeology of Vilnius university*“), buvo skirtas apžvelgti Vilniaus universiteto Archeologijos katedros raidą nuo jos susikūrimo

1 pav. Pranešimą konferencijoje skaito prof. dr. Valter Lang

iki šių dienų, šios institucijos mokslinę ir pedagoginę veiklą. Po šio pranešimo Tartu universiteto prof. dr. Valteris Langas perskaitė pranešimą apie žirgų kapus ir jų reikšmę priešistorinei religijai („*Riding to the afterworld. Some remarks to the interpretation of burials with horses and horse equipment*“) (1 pav.). Latvijos nacionalinio muziejaus direktorius dr. Arnis Rādīšas pranešime („*The Balts*“) išdėstė savo požiūrį į įvairius baltų etnoso aspektus. Po jo doktorantas Dainius Kulbickas pristatė geocheminius titnago žaliavos ir dirbinių tyrimų duomenis iš Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos („*The geochemical data of Lithuanian and Western Belarus flint raw and artefact*“). Kiti trys pranešimai buvo skirti gintarui analizuoti įvairiais požiūriais. Pirmasis – Oulu universiteto prof. dr. Miltonas Núñezas ir Kierikki akmens amžiaus centro darbuotojo dr. Patriko Franzėno – pristatė baltiško gintaro pasirodymą Suomijos teritorijoje V tūkst. pr. Kr. pabaigoje ir jo naudojimą iki II tūkst. pr. Kr. pradžios, prekybos kelius ir gintaro radvietes („*Implications of the Baltic Amber in Northern Finland in the Fourth Millenium B. C.*“). Antrąjį pranešimą apie „gintaro kelio“ tyrinėjimus Lenkijoje, tolesnes tyrimų kryptis ir problematiką pristatė Vroclavo universiteto prof. dr. Arturas Błażejewskis („*The Amber Rode in Poland. State of research and perspectives*“). O gintaro ir keramikos rentgeno difrakcinės analizės (XRD) ir Furje transformacijos infraraudonosios spektroskopijos (FTIR) metodais gautus rezultatus iš Turlojiškės ir Benaičių archeologinių kompleksų, Vilniaus senamiesčio ir Nidos savo pranešime pristatė Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto prof. habil. dr. Aivaras Kareiva ir dr. Jonas Kiuberis bei doc. dr. Algimantas

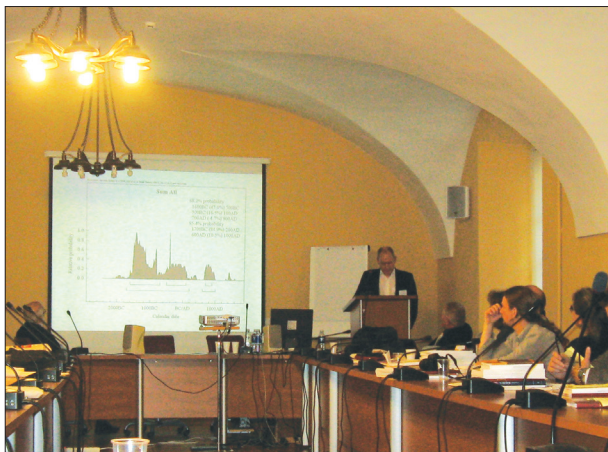

2 pav. Pranešimą konferencijoje skaito dr. Helene Martisson-Wallin

Merkevičius („*Analytical characterization of Baltic amber and pottery*“).

Po pietų pertraukos vyko antroji konferencijos dalis. Ją savo pranešimu apie mezolito laikotarpio etapus ir tyrinėjimus Estijoje pradėjo Tartu universiteto prof. dr. Aivaras Kriiska („*The Mesolithic of Estonia: four stages on the hunter-gatherer way*“). Paskui dr. Janas Apelis iš Gotlando universiteto perskaitė pranešimą apie Gotlando salos apgyvendinimą mezolito laikotarpiu ir tuo metu vykusius procesus („*The Pioneer Project – the Mesolithic Gotland*“). Linėjaus universiteto doktorantas Ludvigas Pappmehl-Dufay apžvelgė piltuvėlių taurių kultūros laidojimo paminklus ir jų tyrinėjimus Olando saloje panaudodamas objektų biografinį modelį ir lygindamas aptariamo laikotarpio objektus su šių dienų paminklais („*Material biographies. TRB monuments on the island of Öland, SE Sweden in a long-term perspective*“). Kultūriniai ir socialiniai procesai neolito ir žalvario amžiaus laikotarpiais, jų tyrimai Gotlando saloje analizuoti Gotlando universiteto dr. Helene Martisson-Wallin pranešime („*Lifestyles – from Hunter to Urban Mind. The longtime perspective on environmental adaption and cultural choices in the Baltic Sea Region*“) (2 pav.). Paskutinį šios sekcijos pranešimą apie Šiaurės vakarų Latvijos piliakalnių, išskirdamas *Beltes*, *Mežīte* bei *Puze* piliakalnių archeologinius tyrinėjimus, pristatė Latvijos universiteto prof. dr. Andrejus Vaskas („*New data on Hillforts of North-Western Latvia*“).

Po kavos pertraukėlės buvo perskaityti dar penki pranešimai. Pirmuosiuose trijuose buvo analizuojami kai kurie žalvario ir geležies amžiaus laikotarpių

3 pav. Pranešimą konferencijoje skaito dr. Henrik Asplund

aspektai. Talino universiteto dr. Heidi Luik nagrinėjo kaulo apdirbimo technologijas ir kitus kaulinių dirbinių aspektus vėlyvajame žalvario amžiuje rytiniame Baltijos jūros regione. Savo pranešime ji panaudojo ir Lietuvos piliakalnių archeologinę medžiagą („*Material, technology and meaning: antler artefacts and antler – working on the eastern shore of the Baltic Sea in the Late Bronze Age*“). Paskui Turku universiteto dr. Henrikas Asplundas analizavo Suomijos pietvakarinės dalies žalvario ir ankstyvojo geležies amžių krūšnių, gyvenviečių ir kitų archeologinių objektų chronologiją bei paplitimą („*The chronology of Bronze Age / Iron Age coastal cairns in SW Finland*“) (3 pav.). Kai kuriuos ankstyvojo geležies amžiaus pabaigos dirbinius, rastus Rytprūsių teritorijoje, interpretuodamas kaip importą iš Skandinavijos, pristatė Varšuvos universiteto dr. Andrzejus Maciałowiczius („*Scandinavian imports from the former East Prussia (Ostpreussen) dated to the Late Pre-Roman Iron Age. New data and interpretation of the old findings*“). Paskutinį pirmos dienos pranešimą, kuris buvo skirtas Viduramžių gyventojų bioarcheologinei analizei, perskaitė Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto prof. dr. Rimantas Jankauskas („*Bones as treasures of human experience in time and space: Recent bioarchaeological studies of Medieval / Early Modern urban populations*“). Po pirmos konferencijos dienos dalyviai buvo pakviesti į Vilniaus universiteto Archeologijos katedros priėmimą, kuriame tęsėsi mokslinės diskusijos.

Antrą konferencijos dieną buvo perskaityta 15 pranešimų. Rusijos mokslų akademijos Archeologijos instituto vyresnysis mokslinis bendradarbis dr. Vladimiras

Kulakovas, trumpai pristatęs Kaupo kapinyno (Kaliningrado sritis) archeologinius kasinėjimus, vykdytus iki Antrojo pasaulinio karo, plačiau aptarė sistemingus pastarųjų metų tyrimus plokštiniame Kleine Kaupo kapinyne („*Baltische Teil der Gräberfeld Kaup*“). Po šio pranešimo savąjį – apie senuoju geležies amžiumi datuojamą segę iš Lattenwalde’s vietovės („*Der Fund aus Lattenwalde. Die Fibeln A 67-68 aus dem westbaltischen Kulturkreis*“) – perskaitė Varšuvos universiteto dr. Anna Juga-Szymańska. Ji palygino šią segę su kitomis A67-68 tipo segėmis, aptarė jų paplitimą, galimus prekybos kelius. Pranešime panaudojo ir Lietuvos archeologinę medžiagą. Baltijos ir Skandinavijos archeologijos centro dr. Elena Nikulina ir dr. Ulrichas Schmölcke’ė perskaitė pranešimą apie šio centro veiklą ir aptarė jo archeogenetinius tyrimus, kuriais remiantis rekonstruojamas priešistorinių gyvūnų vystymasis, migracija ir kt. („*New Archaeogenetic Laboratory at the Centre of the Baltic and Scandinavian Archaeology-perspectives of ancient DNA research in Schlezwig (Germany)*“). Baltijos ir Skandinavijos archeologijos centro dr. Jaroslawas Prassolowas aptarė tautų kraustymosi laikotarpio Rytų Prūsijos durklus, jų tipologiją, chronologiją ir paplitimą („*Untersuchung der ostpreussischen Dolchmesser: eine vergleichende Analyse der alten und neuen Forschungsergebnisse*“). Paskutinį sekcijos pranešimą – apie audinių ir drabužių rekonstrukcijos galimybes, remiantis archeologinių tyrimų metu rasta medžiaga („*Twined clothes in the Eastern Baltic Littoral: finds and experiments*“) – skaitė Vilniaus universiteto doktorantė Virginija Rimkutė. Ji taip pat pristatė konkrečių drabužių pavyzdžius ir aptarė jų naudojimo galimybes.

Po kavos pertraukėles Tverės universiteto profesorius dr. Andrejus Zinovjevas perskaitė pranešimą apie Sembos, Notangos ir aplinkinių sričių žirgų kapus. Juos suskirstė į keturis tipus ir analizavo jų reikšmę šių regionų religijai („*Horse burials of Samland and Natangen: recent advances*“). Paskui buvo perskaityti trys pranešimai kraštovaizdžio archeologijos temomis. Klaipėdos universiteto dr. Romas Jarockis pristatė kraštovaizdžio archeologijos tyrimus Lietuvoje („*Landscape archaeology in Lithuania. Research tradition and trends*“), o Balstogės universiteto dr. Maciejus Karczewskis – vakarų baltų areale ir smulkiau panagrinėjo kelis Šiaurės rytų Lenkijos mikroregionus („*Environmental archaeology of the West Baltic*“).

4 pav. Konferencijos dalyviai prie Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus

Circle – current review and perspectives“). Baltijos ir Skandinavijos archeologijos centro dr. Ulrichas Schmölcke'ė, remdamasis archeologiniais duomenimis ir laboratoriniais tyrimais, perskaitė pranešimą apie holoceno laikotarpio Baltijos jūros gyvūnus ir klimato įtaką jų populiacijai („*Holocene environmental changes and the seal fauna of the Baltic Sea*“).

Po pietų pertraukos buvo perskaityti dar septyni pranešimai. Rusijos mokslų akademijos Materialinės kultūros istorijos instituto mokslo darbuotoja Marija Juškova ir Ermitažo muziejaus mokslo darbuotojas Vjačeslavas Kulešovas analizavo 2008–2009 metų Kerstovo 1 kapinyno (Šiaurės vakarų Rusija) kasinėjimų duomenis ir tolesnes tyrimų kryptis („*Excavations of the Tarand-grave culture burial site of Kerstovo 1, North-West Russia (2008–2009): problems and perspectives*“). Balstogės universiteto dr. Malgorzata Karczewska pristatė Bogaczevo kultūros keramikos tyrinėjimus („*Ceramic style of the Bogaczewo culture – opportunities of the pottery studies*“), o Berlyno priešistorės ir ankstyvosios istorijos muziejaus dr. Christine Reich analizavo Aukštikiemių kapinyno įkapes vyrų ir moterų kapuose. Remdamasi pateiktais duomenimis, pranešėja interpretavo tam tikrus Aukštikiemių bendruomenės socialinius aspektus („*Roman coins and female ornaments in male burials in the cemetery of Oberhof (Aukštikiemiai)*“). Po šio Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus archeologas Jānis Ciglis perskaitė pranešimą apie vėlyvojo žalvario ir ankstyvojo geležies amžių antsmilkinius, rastus Latvijoje. Juos suskirstė į tris pagrindines grupes, aptarė jų paplitimą, datavimą, matmenis ir palygino Latvijos me-

džiagą su Lietuvos ir Estijos radiniais („*Ancient temple ornaments in Latvia*“). Paskui Torunės universiteto magistras Paweł Kucypera ir Sławomir Wadylas apžvelgė Viduramžių laikotarpio miniatiūrinius, vadina mojo Makarovo 2 tipo kirvelius ir pateikė jų interpretacijų („*Early Medieval miniature axes of Makarov's type No 2 on the Baltic Sea Region*“). Latvijos universiteto dr. Andris Šnē perskaitė pranešimą apie skandinavų ir slavų įtaką Rytų Baltijos regiono gyventojams vikingų ir karų su kryžiuočiais laikotarpiais („*The Balts between the Scandinavians and the Slavs: the interrelations of warfare, trade and faith in the Eastern Baltic in the Viking Age and the age of Crusades*“).

Konferencijos pabaigoje doc. dr. Algimantas Merkevičius padėkojo dalyviams už įdomius pranešimus ir pakvietė svečius į uždaramą konferencijos vakarienę. Pranešimų pagrindu parengti straipsniai publikuojami šiame „*Archaeologia Lithuana*“ tome.

Trečioji konferencijos diena buvo skirta supažindinti dalyvius su Lietuvos archeologijos paminklais. Jos metu organizuota ekskursija į Trakų salos pilį ir Kernavės archeologinį kompleksą – aplankyti muziejai (4 pav.).

Po konferencijos, jubiliejinių metų pabaigoje buvo išleistas filmas „Perskaitę žemės knygą“. Jo autorius Algis Kuzmickas pristatė Archeologijos katedros istoriją nuo 1940 iki 2010 metų. Filme habil. dr. Rimutė Rimantienė, prof. habil. dr. Mykolas Michelbertas, doc. dr. Algimantas Merkevičius, doc. dr. Aleksiejus Luchtanas ir Kauno Vytauto Didžiojo karos muziejaus archeologijos skyriaus vedėja Kristina Rinkevičiūtė

pasakoja apie Archeologijos katedros raidą, pirmojo jos vedėjo prof. dr. Jono Puzino ir kitų katedroje dirbusių archeologų veiklą, archeologinius tyrimus ir studijas. Jame taip pat buvo parodyti 2009 metų Archeologijos katedros kasinėjimai Kernavėje ir Dubingiuose.

LITERATŪRA

Jablonskytė-Rimantienė R., 2010. Aš buvau dr. Jono Puzino mokinė. In: *Vilniaus universiteto Archeologijos katedra. 1940–2010*. Vilnius, p. 90–98.

Kanarskas J., 2010. Kretingos muziejaus ir Vilniaus universiteto Archeologijos katedros bendradarbiavimas. In: *Vilniaus universiteto Archeologijos katedra. 1940–2010*. Vilnius, p. 65–77.

Luchtanas A., 2010. Archeologija „su Lietuvos TSR istorijos katedros vėliava“. In: *Archaeologia Lituana*. 11. Vilnius, p. 15–19.

Merkevičius A., Remeikaitė L., 2010. Vilniaus universiteto Archeologijos katedra (1990–2010 metais). In: *Archaeologia Lituana*. 11. Vilnius, p. 20–32.

Šiais darbais buvo paminėtas svarbus 70-ies metų Archeologijos katedros jubiliejus. Jubiliejiniai metai buvo puiki proga ne tik apžvelgti katedros raidą ir pasiekimus, bet ir nubrėžti gaires ateities planams ir tolesnėms tyrinėjimų kryptims.

Merkevičius A., Remeikaitė L. (sud.), 2010. Vilniaus universiteto Archeologijos katedra. 1940–2010. Vilnius.

Merkevičius A., 2010. Jakšiškio pilkapyno tyrinėjimai. Tarptautinė Lietuvos ir Skandinavijos šalių archeologinė ekspedicija. In: *Vilniaus universiteto Archeologijos katedra. 1940–2010*. Vilnius, p. 59–64.

Michelbertas M., 2010. Vilniaus universiteto Archeologijos katedra. In: *Archaeologia Lituana*. 11. Vilnius, p. 7–14.

Šimėnas V., 2010. Vilniaus universiteto ir Lietuvos istorijos instituto archeologų bendradarbiavimas. In: *Vilniaus universiteto Archeologijos katedra. 1940–2010*. Vilnius, p. 78–89.

Įteikta 2011 m. spalio mėn.